

Ifixor ZIYOEV,
O‘zMU tadqiqotchisi

F.f.d O‘.Tilavov taqrizi asosida

DAVLAT ORGANLARI VA BIZNES TUZILMALARI MUNOSABATLARINING ZAMONAVIY SIYOSIY MODELLARI VA O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Аннотация

“Zamonaviy siyosiy modellar va davlat organlari va xo‘jalik tuzilmalari o‘zaro munosabatlarining o‘ziga xos jihatlari” maqolasi zamonaviy siyosiy sharoitlarda davlat institutlari va xususiy korxonalar o‘rtasidagi murakkab va rivojlanayotgan dinamikaga bag‘ishlangan. U davlat kapitalizmi davlat-xususiy sheriklik me‘yoriy-huquqiy baza va korporativ ijtimoiy mas‘uliyat kabi asosiy mavzularni yoritib joriy adabiyotlarni har tomonlama ko‘rib chiqadi. Maqolada shuningdek turli nazariy yutuqlar jumladan tarmoq nazariyasi va institutsional nazariya siyosiy modellar (demokratik rejimlardan tortib avtoritar rejimlargacha) davlat va biznes o‘zaro munosabatlarini qanday shakllantirishini tushunish uchun o‘rganiladi. Batafsil tahlil qilish orqali maqola globallashuv va xalqaro savdoning ushbu munosabatlarga ta‘sirini yoritib beradi siyosat va amaliyotga ta‘siri haqida tushuncha beradi.

Kalit so‘zlar: Zamonaviy siyosiy modellar, davlat-biznes munosabatlari, davlat-xususiy sheriklik, korporativ ijtimoiy javobgarlik, tarmoq nazariyasi, institutsional nazariya, iqtisodiy boshqaruv, siyosiy iqtisod, avtoritar rejimlar, jamoat tanlovi nazariyasi, iqtisodiy tartibga solish.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ И СПЕЦИФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ И БИЗНЕС-СТРУКТУР

Аннотация

Статья «Современные политические модели и специфические аспекты взаимоотношений государственных органов и бизнес-структур» углубляется в сложную и развивающуюся динамику между государственными учреждениями и частными предприятиями в современных политических контекстах. Она содержит всесторонний обзор современной литературы, выделяя такие ключевые темы, как государственный капитализм, государственно-частное партнерство, нормативно-правовые базы и корпоративная социальная ответственность. В статье также рассматриваются различные теоретические достижения, включая теорию сетей и институциональную теорию, чтобы понять, как политические модели — от демократических до авторитарных режимов — формируют взаимодействие государства и бизнеса. Благодаря подробному анализу статья проливает свет на влияние глобализации и международной торговли на эти отношения, предлагая понимание последствий для политики и практики.

Ключевые слова: Современные политические модели, государственно-деловые отношения, государственно-частное партнерство, корпоративная социальная ответственность, теория сетей, институциональная теория, экономическое управление, политическая экономия, авторитарные режимы, теория общественного выбора, экономическое регулирование.

MODERN POLITICAL MODELS AND SPECIFIC ASPECTS OF THE RELATIONSHIPS OF STATE BODIES AND BUSINESS STRUCTURES

Annotation

The article "Modern political models and specific aspects of the relationships of state bodies and business structures" delves into the intricate and evolving dynamics between governmental institutions and private enterprises in contemporary political contexts. It provides a comprehensive review of the current literature, highlighting key themes such as state capitalism, public-private partnerships, regulatory frameworks, and corporate social responsibility. The article also explores various theoretical advancements, including network theory and institutional theory, to understand how political models—ranging from democratic to authoritarian regimes—shape state-business interactions. Through detailed analysis, the article sheds light on the influence of globalization and international trade on these relationships, offering insights into the implications for policy and practice.

Keywords: Modern political models, public-business relations, public-private partnerships, corporate social responsibility, network theory, institutional theory, economic management, Political Economy, authoritarian regimes, public choice theory, economic regulation.

Kirish. Zamonaviy siyosiy modellarda davlat organlari va biznes tuzilmalari o‘rtasidagi munosabatlar turli dinamikalarni, jumladan boshqaruv, me‘yoriy-huquqiy bazalar, institutsional va madaniy omillarning ta‘sirini o‘z ichiga oladi. Bu munosabatlar siyosatlar qanday shakllantirilishi va amalga oshirilishi hamda korxonalarining davlat tuzilmalari bilan qanday aloqasi borligini tushunish uchun juda muhimdir. Elektron hukumatning zamonaviy tashabbuslari, AKTdan foydalanish orqali hukumatlar, biznes

va fuqarolar o‘rtasidagi munosabatlarni kuchaytirish, yanada integratsiyalashgan tarmoq boshqaruvini yaratishga qaratilgan. Ushbu sa‘y-harakatlar ko‘pincha islohotlarga to‘sqinlik qiladigan mavjud institutsional tuzilmalar tufayli qiyinchiliklarga duch keladi. Byurokratik institutlar siyosatni ishlab chiqishda muhim rol o‘ynaydi, ko‘pincha byurokratiya va siyosiy hokimiyat o‘rtasidagi asosiy va agent munosabatlarga ta‘sir qiladi. Rasmiy modellar byurokratik

ierarxiyalar va axborot nosimmetrik-ligining siyosatni amalga oshirishga ta'sirini tushunishga yordam beradi.

Davlat va biznes munosabatlarining tabiati turli siyosiy tizimlar orasida sezilarli darajada farq qiladi. Acemoglu, D. va Robinson, J. A. (2006). "Diktatura va demokratiyaning iqtisodiy kelib chiqishi" siyosiy institutlarning iqtisodiy munosabatlarga qanday ta'sirini o'rganadi. Gandi, J. (2008). "Diktatura ostidagi siyosiy institutlar" avtoritar rejimlar davlat va biznes o'zaro munosabatlarini qanday boshqarishini o'rganadi. "Davlatni qo'lga olish: yirik korporatsiyalar, siyosatchilar va byurokratlar Ukrainaning energetika sektorini qanday nazorat qilmoqdalar" - Olena Xalushka: Bu kitob Ukrainaning energetika sektoridagi davlatni qo'lga kiritish hodisasini ko'rib chiqadi, bu erda kuchli biznes manfaatlarini davlat organlari va siyosatni ishlab chiqish jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Xalushka oligarxlar va siyosiy elitalar tomonidan tartibga soluvchi institutlarni manipulyatsiya qilish, davlat aktivlarini xususiy lashtirish va raqobatga putur yetkazish mexanizmlarini tahlil qilib, korrupsiya va boshqaruvning kengroq masalalariga oydinlik kiritadi[1].

Martin J. Srholec tomonidan "Regulatorlarni qo'lga kiritish siyosati: Chexiyadagi siyosat islohoti": Srholec tadqiqoti Chexiya Respublikasida tartibga solishni qo'lga kiritish dinamikasini o'rganadi, davlat organlari, biznes manfaatlarini va fuqarolik jamiyati tashkilotlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga e'tibor beradi. U tartibga soluvchi organlarning sanoat manfaatdor tomonlari tomonidan qanday qo'lga olinishini o'rganadi, natijada jamiyat farovonligidan ko'ra shaxsiy manfaatlarini qo'llab-quvvatlaydigan siyosatlar paydo bo'ladi. Kitobda tartibga soluvchi boshqaruv muammolari va tartibga soluvchi mustaqillik va javobgarlikni oshirish uchun institutsional islohotlarning ahamiyati yoritilgan[2].

Hukumatlar, ayniqsa saylovlar atrofida siyosiy ustunlikka erishish uchun iqtisodiyotni manipulyatsiya qilishlari mumkin. Siyosiy biznes sikllarining zamonaviy nazariyalari oqilona kutishlarni o'z ichiga oladi va iqtisodiy siyosat ta'siridagi noaniqlikni hisobga oladi. Siyosiy nazorat va mas'uliyatni ta'minlash uchun ma'muriy idoralarning tuzilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Agentliklarning tarkibiy xususiyatlari, masalan xodimlarni siyosiy lashtirish, ularning siyosiy ko'rsatmalarga javob berishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Zamonaviy siyosiy modellar davlat organlari va biznes tuzilmalari o'rtasidagi murakkab va ko'p qirrali munosabatlarni ko'rsatib beradi. Bu munosabatlar boshqaruv tuzilmalari, institutsional tuzilmalar va ular faoliyat ko'rsatayotgan o'ziga xos tartibga solish va iqtisodiy muhit bilan shakllanadi. Zamonaviy ma'noda davlat-xususiy sektor hamkorligi deganda davlat va biznes o'rtasida ommaviy mazmundagi xalqaro, milliy va mahalliy loyihalarni amalga oshirish maqsadida tashkil etilgan institutsional va tashkiliy ittifoq tushuniladi. Odatda bunday ittifoqlar vaqtinchalik bo'lib, ma'lum bir loyihani amalga oshirish maqsadida ma'lum bir muddatga tuziladi va loyiha amalga oshirilgandan so'ng o'z faoliyatini to'xtatadi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning turli bosqichlarida mamlakatlar tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, hamkorlikning bu turi transport (avtomobil yo'llari, temir yo'llar, aeroportlar va boshqalar), ijtimoiy infratuzilma (sog'liqni saqlash, ta'lim, dam olish va turizm) sohalarida amalga oshiriladi, kommunal (u suv ta'minoti, elektr ta'minoti, suvni tozalash, gaz ta'minoti va boshqalarda muvaffaqiyatli qo'llaniladi).

Entoni P. D'Kosta va Achin Chakraborti tomonidan tahrirlangan "Afrika va Hindistonda davlat-ishbilarmonlik aloqalari va iqtisodiy rivojlanish": Ushbu tahrirlangan jildda davlat-biznes munosabatlari va ularning Afrika va

Hindistondagi iqtisodiy rivojlanishga ta'siri ko'rib chiqiladi. Ishirokchilar sanoatlashtirish, innovatsiyalar va inklyuziv o'sishni shakllantirishda davlat aralashuvi, sanoat siyosati va biznes-hukumat o'zaro munosabatlarining rolini tahlil qiladi. Kitob turli institutsional kontekstlarda davlat tomonidan boshqariladigan rivojlanish strategiyalarining muammolari va imkoniyatlari haqida qiyosiy tushunchalarni taqdim etadi[3].

Jacint Jordana, Devid Levi-Faur va Xaver Fernandes-Marín tomonidan "Rivojlanayotgan mamlakatlarda tartibga soluvchi boshqaruv: o'zaro munosabatlar muammosi": Bu kitob rivojlanayotgan mamlakatlarda tartibga soluvchi boshqaruvning murakkabliklarini o'rganadi, ular o'rtasidagi o'zaro ta'sirga e'tibor beradi. davlat organlari, nazorat qiluvchi organlar va tadbirkorlik manfaatlarini. Mualliflar tartibga solish siyosati zaif institutlar, siyosiy beqarorlik va iqtisodiy tengsizlik bilan tavsiflangan kontekstlarda qanday shakllantirilishi, amalga oshirilishi va qo'llanilishini o'rganadi. Lotin Amerikasi, Osiyo va Afrikadagi amaliy tadqiqotlarga asoslanib, ular turli siyosat sohalarida tartibga solish samaradorligi, qonuniylik va javobgarlik o'rtasidagi muvozanatni tahlil qiladilar[4].

Rivojlangan davlatlarning davlat-xususiy sektor hamkorligi tajribasi Davlat-xususiy sektor hamkorligidan foydalangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi hamkorlik uchun tarmoq tanlashga katta ta'sir ko'rsatadi. Rivojlangan mamlakatlardan farqli o'laroq, rivojlanayotgan va o'tish davridagi mamlakatlarda hamkorlikning ustuvor yo'nalishlari ta'lim va sog'liqni saqlash emas. Bu mamlakatlarda iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning past darajasi davlat-xususiy sektor hamkorligiga jalb qilingan investitsiyalar transport infratuzilmasiga, jumladan avtomobil yo'llari, temir yo'llar va portlarni qurish va ta'mirlashga yo'naltirilishi zarurligini bildiradi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat-xususiy sektor hamkorligining energetika va kommunal infratuzilmani rivojlantirish, xususan energiya va suv ta'minoti bilan bog'liq loyihalar orqali keng tarqalgan. Shu sababli, davlat-xususiy sektor hamkorligining muayyan shakllari, masalan konsensuslar rivojlanayotgan mamlakatlarda keng tarqalgan. Shu munosabat bilan mazkur mamlakatlarda davlat-xususiy sektor hamkorligining huquqiy va institutsional bazasini takomillashtirish alohida ahamiyatga ega.

Hozirgi kunda Davlat-xususiy sektor hamkorligi iqtisodiyotni boshqarish tizimini samarali shakllantirishning samarali mexanizmi sifatida qabul qilinadi, bu xususiy va davlat sektorining imkoniyatlarini birlashtirish orqali muhim iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni hal qilishga yordam beradi. Jumladan, ishlab chiqarish hajmi o'sishi va xizmatlar ko'rsatilishini kengaytirish orqali, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirishga ko'maklashadi, yangi ish o'rinlarini yaratish, innovatsiyalarni rivojlantirish va texnologiyalarni tarmoqlar o'rtasida ko'chirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, davlat-xususiy sektor hamkorligi davlat korxonalarini va tuzilmalarining moliyaviy yuki va qo'shimcha xarajatlarini kamaytiradi, investitsiyalarni samarali boshqarish imkonini beradi, davlat xarajatlarining maqsadli foydalanilishini ta'minlaydi va davlat boshqaruvini takomillashtiradi. Davlat organlari va biznes tuzilmalari o'rtasidagi hamkorlikning muvaffaqiyati nafaqat ma'lum bir mamlakatdagi iqtisodiy va siyosiy sharoitlardan, balki bu jarayonni tartibga soluvchi huquqiy bazadan ham katta darajada bog'liq.

Shunday qilib, davlat-xususiy sektor hamkorligi institutlararo munosabatlarni yanada mustahkamlash va iqtisodiyotning turli tarmoqlarida davlat va xususiy sektorning o'zaro manfaatli hamkorligini ta'minlash uchun kuchli huquqiy asos yaratish zarur. Bu jarayonda davlat-xususiy

sektor hamkorligining nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish, jumladan, davlat-xususiy sektor hamkorligining zamonaviy modellarini ishlab chiqish va joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Oxirgi yillarda davlat-xususiy sektor hamkorligiga qiziqish ortib borayotgan bir paytda, ushbu mavzuni ilmiy jihatdan o'rganish va amaliyotga tatbiq etish masalalari ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Bugungi kunda dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat-xususiy sektor hamkorligi iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Shu bilan birga, davlat-xususiy sektor hamkorligining samarali amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan sharoitlar, shart-sharoitlar va omillarni o'rganish, ularning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar va omillarni chuqur o'rganish talab etiladi.

Davlat organlari va tadbirkorlik tuzilmalari o'rtasidagi munosabatlar vaqt o'tishi bilan rivojlanib, ular munosabatlarning turli zamonaviy siyosiy modellarini yuzaga keltirdi. Bulardan birinchisi liberal bozor iqtisodiyot modeli bo'lib, u ko'pgina G'arb demokratiyalarda keng tarqalgan va ushbu modelda davlat va biznes tuzilmalari nisbatan uzoq muddatli munosabatlarni saqlab turadilar. Davlatning roli, birinchi navbatda, tadbirkorlik faoliyati uchun barqaror huquqiy va meyoriy bazani ta'minlashdan iborat bo'lib, korxonalar asosan bozor munosabatlari doirasida faoliyat yuritish uchun qoldiriladi.

Iqtisodiy va siyosiy barqarorlikni ta'minlashda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari va tadbirkorlik tuzilmalari o'rtasidagi hamkorlik aloqalari muhim o'rin tutadi. Hukumat va biznes o'rtasidagi hamkorlik biznes farovonligi va iqtisodiy o'sish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Samarali hamkorlik tadbirkorlar oldida turgan to'siq va to'siqlarni bartaraf yetishga, qulay investitsiya muhitini yaratishga yordam beradi. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti SH.Mirziyoyevning "Tadbirkorlar bilan bo'lib o'tgan uchrashuvlarda shaxsan o'zim shunga qattiq ishonch hosil qildimki, bunday savollarni berishga ularning to'liq va qonuniy huquqi bor. Bu huquqni ular turli ma'lumotnoma, ruxsatnoma va sertifikatlar, kredit olishda necha kunlar navbatda turish, noqonuniy tekshiruvlar, boy berilgan iqtisodiy va moliyaviy foyda hisobidan qo'lga kiritgan"[5] degan fikrlari orqali ham bilishimiz mumkin.

Bu model iqtisodiy liberalizmga va davlatning iqtisodiyotga minimal aralashuviga urg'u beradi. Shuning uchun ham L.Mizes va F.Xayek kabi avstriyalik olimlar o'z tadqiqotlarida tadbirkorning shaxsiy qobiliyatlari va xususiyatlari, ya'ni uning o'zgaruvchan iqtisodiy, ijtimoiy hodisalarga munosabati, qaror qabul qilishdagi mustaqilligi,

boshqarish qobiliyatiga, shuningdek, tadbirkorlikning iqtisodiy tizimni muvozanatlashtirishdagi tartibga solishdagi rolini tahlil qilishga katta e'tibor berganlar[6].

Hozirgi kunda davlat organlari va biznes tuzilmalari o'rtasidagi munosabatlar nafaqat mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga, balki uning siyosiy barqarorligiga ham ta'sir qiluvchi muhim omillardan biridir. Shu sababli, davlat organlari va biznes tuzilmalari o'rtasidagi munosabatlarni ilmiy jihatdan o'rganish va amaliyotga tatbiq etish davlat boshqaruvini takomillashtirish va iqtisodiyotni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Birinchiidan, bugungi kunda zamonaviy boshqaruvning ilmiy, ijtimoiy va iqtisodiy boshqaruvning birligi prinsipi boshqariladigan obyekt tamoyillari va hodisalarining tabiati va mazmuniga, muayyan mos usullarni tanlash va qo'llashga bog'liq. Ushbu usullar direktiv, markazlashmagan tarzda amalga oshiriladi. Ular, ayniqsa, jamoaning shakli, u nima bilan shug'ullanishi bilan bog'liq holda qo'llaniladi, ya'ni boshqaruv muayyan maqsadni qo'yishdan boshlanib, amaliy natija bilan tugaydi. Bu maqsadga erishilgandan so'ng boshqasi paydo bo'ladi, ya'ni bu jarayon boshqaruv tizimining holati va tizimlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlardan kelib chiqadigan istak, zarurat, amalga oshirish va natijaga erishishni talab qiladi.

Ikkinchiidan, iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishning iqtisodiyotga ta'sirining maksimal va minimal chegaralari mavjud. Intervensiyaning minimal darajasi iqtisodiyotni tartibga solishda davlat tomonidan bajariladigan 3 ta funksiyani bildiradi. Bular quyidagilardir: aholini tovarlari bilan ta'minlash; iqtisodiyotni zarur pul mablag'i bilan ta'minlash; tashqi effektlarni tartibga solish.

Uchinchiidan, davlat tomonidan tartibga solishning asosiy funksiyalari odatda rahbarlik, muvofiqlashtirish, rag'batlantirish, nazorat qilish, ijtimoiy va boshqalar sifatida tasniflash mumkin. Bu funksiyalarning eng muhimlarini quyidagi tartibda guruhlash mumkin: qonunchilikni shakllantirish; milliy iqtisodiyot xavfsizligini ta'minlash va tashqi tahdidlardan himoya qilish; makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va imkon qadar inflyatsiyaning oldini olish, milliy valyuta barqarorligini ta'minlash; institusional islohotlarni amalga oshirish; davlat xizmatlarini ko'rsatish; aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini himoya qilish va ta'minlash; tabiatni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash; iqtisodiyot tarkibidagi samarali o'zgarishlar; bozor kamchiliklari, kamchiliklarni bartaraf etish yoki oldini olish; davlat biznes korxonalarini boshqarish va boshqalardan iborat.

ADABIYOTLAR

1. Auf Deutsch. Ukraine's reconstruction: "Continue to apply the sandwich effect!". <https://eu.boell.org/en/2023/06/23/ukraines-reconstruction-continue-apply-sandwich-effect>. Murojaat sanasi: 22.06.2024
2. Milner HV, Solstad SU. Technological Change and the International System. *World Politics*. 2021;73(3):545-589. doi:10.1017/S0043887121000010. Murojaat sanasi: 22.06.2024
3. Nayak, P. (2019). Book Review: Anthony P. D'Costa and Achin Chakraborty, *The Land Question in India: State, Dispossession and Capitalist Transition*. *Journal of Land and Rural Studies*, 7(2), 195-199. <https://doi.org/10.1177/2321024919844427>. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2321024919844427?icid=int.sj-full-text.similar-articles.9> Murojaat sanasi: 22.06.2024
4. Jordana, Jacint & Levi-Faur, David & Marin, Xavier. (2009). *The Global Diffusion of Regulatory Agencies*. *Comparative Political Studies*. 44. 10.2139/ssrn.1557142. https://www.researchgate.net/publication/228149100_The_Global_Diffusion_of_Regulatory_Agencies. Murojaat sanasi: 22.06.2024
5. [Мирзиёев Ш.М.](#) Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик - ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий

ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза. 2017 йил 14 январь. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б 104.

6. Предпринимательство в конце XX века. М, 1992. с. 34; Бусыгин А.В. Предпринимательство основной курс: учебник для вузов. - М.: ИНФРА-М, 1997. С.14.